

Nízkouhlíková knihovna nemusí být utopií, stačí se rozhodnout

Autor: Mgr. et Mgr. Markéta Zajícová

Číslo: roč. 6, č. 5/2020

Rubrika: K tématu

Klíčová slova:

V současnosti se jako lidstvo potýkáme s mnoha krizemi destabilizujícími naši každodennost, které však lze vnímat zároveň jako výzvy, pokud se nenecháme paralyzovat jejich rozsahem. Ta koronavirová ukazuje cesty, které lze prošlapávat mimo jiné i v rámci vzdělávání při revizi kurikula. Otevírají se mnohé příležitosti a zjišťujeme, které kompetence budou hrát prim pro úspěšné zvládnutí nadcházející restrukturalizace společnosti v důsledku dopadů krize klimatické. Patří mezi ně schopnost **řešit problémy a adaptabilita**. Akcentována by měla být snaha uchopit celou situaci jako partnerský dialog s cílem vyslyšet potřeby zúčastněných stran.

Ukazuje se, že odzvonilo specializovaným disciplínám, a čím větší rozkročenost, tím flexibilněji daná instituce změnám čelí, podobně jako v ekologii. Organismus specialista se hůře vyrovnává se změnami prostředí. Být **resilientní** je new black. Řešení spočívá ve vnímání člověka jako imanentní součásti přírody a v přehodnocení jeho vztahu k ní. A také v komunikaci, kdy by měl být neustále omílaný model „my“ a „oni“ zatížený hledáním viníka nahrazen prizmatem „my všichni“, abychom ve světě rozděleném různými názory našli společnou řeč a dokázali hledat řešení klimatické krize. Bez víry, že to zvládneme jako jednotlivci i jako společnost, se neobejdeme. Potřebujeme vynalézt způsob myšlení pro antropocén, geologické období současnosti, které vlivem člověka přetváří Zemi. Čerpat z kreativity, která dokáže být hnacím motorem velkých změn, může být prvním krokem.

Knihovny byly odpradáвна místy, kde se koncentrovalo vědění. Pokud došlo k požáru, znamenalo to pohromu pro celou komunitu, potažmo národ. Tyto tradiční důvěryhodné instituce reprezentující **hodnoty humanismu** by mohly rozvinout svůj potenciál v oblasti udržitelnosti a šetrného provozu. Jejich posláním je přemostit poznatky a reálný svět. Už sama podstata půjčování knih a dalších akvizic je environmentálně uvědomělou ideou. Není divu, že se rozmáhají projekty kvitující **minimalismus**, jako jsou [knihovny věcí](#), [půjčovny oblečení](#) či [komunitní sdílení aut](#), jež drobně narušují paradigma růstu, na kterém se svět snaží balancovat. Místa jako knihovny, kde se shlukuje veřejnost, jsou ideálními modelovými mikrosvěty, kde lze návštěvníky inspirovat a motivovat. Směřovat ke **konceptu nízkouhlíkové knihovny** dává smysl, i když to může znamenat překážky a v jistých ohledech nekomfort pro zaměstnance i návštěvníky. Podobně je to však s každou změnou.

Málokdo pochybuje o tom, že se potřebujeme na problematiku změny klimatu dívat v celospolečenských kontextech. Její projevy můžeme vnímat doslova všude kolem sebe. To, co v posledních letech pozorujeme ve svém okolí a hodnotíme jako extrémní, má své vysvětlení. Víme, že koncentrace skleníkových plynů, oteplujících Zemi, enormně stoupá. Zároveň víme, že tomu tak není v existenci Země poprvé. Jenže dříve měla planeta i miliony let na to, aby se s tím vyrovnala. Nyní je to pouhých 200 let od počátku průmyslové éry a s ní rapidního nárůstu koncentrace skleníkových plynů vlivem spalování fosilních paliv a odlesňování. Toto vědecká komunita ví už zhruba 60 let. V detailech se liší scénáře, co bude následovat, pokud včas, globálně a především koncepčně nezasáhneme, abychom nepřekročili emise skleníkových plynů (pod 25 gigatun ročně) a udrželi nárůst teploty pod 1,5 °C. Dobrou zprávou je, že roli v tomto příběhu hraje každý z nás.

Rok 2021 bude rokem [Cílů udržitelného rozvoje](#) OSN (s horizontem naplnění do roku 2030), do něhož budou zapojeny i knihovny. To, do jaké míry jsou cíle ambiciózní, posuďte sami, když už nyní

má ČR splněno 80,5 % a její krajina je v neutěšeném stavu. Společně s tzv. [Zelenou dohodou pro Evropu](#) směřující k **uhlíkové neutralitě kontinentu** jsou to však bezesporu pozitivní signály, že se otázky změny klimatu dostávají intenzivněji do hledáčku politiků, ačkoliv se zuby nehty drží mantry růstu.

Je zřejmé, že i knihovny budou v následujících letech procházet překotnými změnami. K vyrovnání se s potřebami a očekáváními veřejnosti napomůže **dynamické a vizionářské vedení směrem k otevřenosti**. Jaká je a bude jejich role? Mohou být platformou pro nezávislou diskusi, územím pro setkávání názorů, jejich tříbení, bezpečnou zónou bez hoaxů, poskytovat validní informace a relevantní podklady. Dle [Jennifer McDevitt](#) mohou podpořit **kritické myšlení** u veřejnosti, posouvat její uvažování tím, že předestírají palčivá témata v rámci besed a doprovodných akcí pro široké spektrum návštěvníků.

Knihovna budoucnosti se nebojí věnovat mladším čtenářům a zkouší jim úměrně věku přiblížit komplikovaný svět, jež je obklopuje. Zprostředkovává jim (a rodičům) paletu publikací vznikajících k tématu klimatické změny, čímž zároveň podporuje i pedagogy. Může iniciovat i překladatelskou činnost. Tvoří metodické podklady, jak s tématy pracovat a jak je rozvíjet. Nabádá své čtenáře, aby **četli venku**. Pobyt venku zlepšuje soustředění a podporuje hluboké čtení. Schopnost začíst se je v současnosti narušená kvůli technologiím a internetu, kdy si čtenáři zvykli brouzdat po klíčových slovech a tak „zefektivnit“ vyhledávání za cenu velké míry roztěkanosti. Trend [učení venku](#) se odráží v řadě pozitivních výsledků. Což takhle vybudovat **venkovní čítárnu v přírodní zahradě** nebo na **zelené střeše**? Nebo jít dál a pustit se přímo do založení **klimatické zahrady**, o které je řeč v srpnovém čísle [Bedrníku](#) (2020)?

Nespornou výhodou knihoven je možnost působit na velké množství dětí, žáků a studentů díky tomu, že je jejich koncentrace několikanásobně větší nežli středisek věnujících se environmentálnímu vzdělávání. Tato inkluzivita je vynikajícím předpokladem dosáhnout na všechny. Přehledná tematická sekce publikací a periodik věnující se environmentální problematice, klimatologii, environmentální ekonomii a sociologii pomůže například dospělým čtenářům zorientovat se. Seriál besed o klimatu může oslovit seniory...

Knihovnice a knihovníci jsou fundovanými kurátory fondu, který se nevyhýbá kontroverzním titulům a sleduje trendy v diskurzu kolem klimatické změny. Pracují na svém osobním rozvoji a mají možnost se vzdělávat jak interně s tím, že mezi nimi funguje kolegiální podpora, tak externě v rámci konferencí a seminářů. Ti, kteří cítí osobní odpovědnost související se změnou klimatu, se mohou připojit k platformě [Libraries4Future](#) napodobující svým programem další aktivní obory, jako jsou [Učitelé za klima](#), [Scientists for future](#) či [Umění pro klima](#).

Prostředí a provoz knihoven má obrovský potenciál v šíření osvěty. Knihovny mohou lidi podpořit v aktivním přístupu skrze různé kampaně, výstavy i sdílením vlastního know-how s jinými organizacemi. Vzhledem k tomu, že by měly strategické cíle OSN implementovat do své činnosti, je podnětné podívat se na příklady dobré praxe a sledovat např. cenu Zelená knihovna IFLA ([IFLA Green Library Award](#)), která je od roku 2016 každoročně udělována knihovně přispívající k tzv. **zelenému knihovnictví** ([Green Library Movement](#)). Tímto fenoménem se zabývá publikace [The Green Library – Die grüne Bibliothek](#) (Petra Hauke, Karen Latimer et Klaus Ulrich Werner, 2013) popisující aspekty snižování ekologické stopy v knihovnách. Nominované (a další zelené) knihovny poskytují ekologické informační a knihovnické služby, zdůrazňují společenskou odpovědnost a etický přístup a angažují se v otázkách místních komunit. Jsou vedeny pod taktovkou **environmentálně udržitelného managementu**. Dle IFLA by měly být knihovny **lídry pro udržitelnost** jako „vzdělavatelé, vzory a aktivizátoři“. [Petra Hauke](#) (2018) jde do hloubky a hovoří o tom, že knihovny mají **právní a morální povinnost** přispívat ke **gramotnosti udržitelného rozvoje** více než **k informační gramotnosti a redefinovaly tak jejich roli**.

Můžeme se inspirovat u sousedů v Německu, kde funguje [Sít zelených knihoven](#) (Netzwerk Grüne Bibliothek), ale i v [Knihovně Třinec](#) nebo [Šmidingerově knihovně Strakonice](#) s integrovanou [ekoporadnou](#). „Opisovat“ a kopírovat obdobné aktivity je více než vítáno. [Knihovna Národního filmového archivu](#) ustanovila **Klima skupinu** věnující se pořádání **inspiro setkání** pro zaměstnance a veřejnost, jež vyjednává lepší ekologické poměry v organizaci. Podobný „kulatý stůl“ může v mnoha organizacích pomoci bořit mýty a sdílet své obavy, překonávat se a vzájemně se podpořit na cestě k **dobrovolné skromnosti**. Všechna témata spojená s naším vztahem k přírodě manifestovaným tím, jak moc jsme „eko“, spadají mezi velmi **citlivá**. Jakýkoliv nátlak může být kontraproduktivní a je třeba respektovat osobní tempo každého z nás v manipulaci s jeho zelenými hranicemi. Podobné debaty je proto třeba komunikačně ošetřit a otvírat v atmosféře vzájemné důvěry.

Jaké parametry rozhodují o tom, zda knihovna spadá mezi ty zelené? Záleží na interpretaci, obrysy jsou rozostřené. Portál [zelena.knihovna.cz](#) vzniklý jako studentský projekt má ambici odpovědět na základě testu. Jeho hlavním posláním je ale vnést do knihoven více environmentálně odpovědného chování, přičemž se zaměřuje především na **chování zaměstnanců** při výkonu práce a těsně před ním či po něm a na jejich **zázemí**.

Vypíchnout lze kromě dopravy s použitím kola či vlastních končetin:

- občerstvení: důraz na lokálnost, sezónnost a férovost získávání surovin;
- obědy: snižování spotřeby masných a mléčných výrobků dělá s uhlíkovou stopou divy;
- odpady: mimo třídění se zaměřit hlavně na princip RRR (redukovat, znovu použít a recyklovat), přičemž nejlepší je odpad, který nevznikne;
- neuvažovali jste o založení kancelářského [vermikompostéru](#)?
- nákupy: využít lze bezobalové obchody, přednost dejte znovupoužitelným věcem (nádobí, znovuplnitelné fixy);
- [papír](#) a snížení jeho spotřeby;
- ze [zeleného úřadování](#) udělat rutinu;
- při plánování dílen pro děti i dospělé je dobré zaměřit se na obnovitelné a přírodní materiály, které když doslouží, snadno se rozloží na kompostu (lepidlo z mouky a vody), a netoxické látky;
- [tipy na šetrné obalování a opravy knih](#);
- na úklid používat ekologické prostředky;
- voda: systém využívání šedé vody, sbírání dešťové vody, úsporné baterie;
- volba [zelené energie z obnovitelných zdrojů](#).

Někdy by **odpovědný spotřebitel** potřeboval zabřednout do vědeckých studií, aby se rozhodnul, jaký aspekt ve své volbě upřednostnit: uhlík, virtuální vodu, zdraví, etiku? Některá doporučení mohou být dvousečná podobně jako v případě lokální řepný cukr vs. třtinový dovozový. Neznáme jednoznačného vítěze. Pro svou individuální volbu je třeba řídit se vlastním hodnotovým žebříčkem.

V článku [Konzum není cesta, kterou chci jít](#) nominovaném na letošní cenu [Ekopublika](#), opírajícím se o současné [výzkumy](#), zaznívá, že ke zmírnění důsledků klimatické krize může pomoci **zkrácení pracovní doby**, které dle profesora Andreho Spicera naruší cyklus práce - utrácení, na němž je závislá růstově orientovaná ekonomika. **Klesla by produkce** a ubyly služby zatěžující přírodu. Jak zařídit to, aby lidé svůj nově získaný volný čas trávili smysluplně a nedestruktivně? Podle Spicera je potřeba prosadit veřejné politiky podporující vznik **infrastruktury veřejných služeb a zařízení** poskytujících dostupné, komunitní a přírodu nezatěžující trávení volného času. Spadají sem parky, hřiště, cyklostezky a také **knihovny**. Pro úvahy o nerůstu jako cestě ke zvládnutí klimatické krize existuje řada environmentálních a sociálních argumentů. Edgardo Civalero a Sara Plaza ve své studii [Libraries, sustainability and degrowth](#) (2016) označují knihovny za místa, která mohou sehrát klíčovou roli v prosazování nerůstu jako nového paradigmatu. Jedná se o úkol pro země globálního severu.

Monika Antonelli (2008) píše, že zelené knihovnictví je tvořené knihovníky, knihovnami, obcemi a univerzitními kampusy odhodlanými ekologizovat knihovny a snižovat jejich dopad na životní prostředí. Předpokládala, že většina knihoven se vydá právě cestou snižování spotřeby energie, která však sama o sobě nestačí, jak bylo nastíněno výše. Před tím je však ideální podstoupit **komplexní ekologický audit**, v němž jsou zadavateli navržena řešení pro redukci uhlíkové stopy. Pokud je důvod, proč se instituce nechce vzdát výseku své činnosti, jež je zátěžová, může přistoupit k jejímu **offsetování**. Stěžejním předpokladem „bezbolestné“ proměny v zelenou knihovnu je její motivované osazenstvo. Snáze své nadšení přeneše na návštěvníky a jednotlivé kroky lépe vstřebá.

V době sociální odloučenosti a všeobecného zpomalení bychom se mohli zkusit zamyslet nad tím, jak přispět k šíření hodnot směřujících k **ochraně klimatu**. Knihovny jakožto vzorové organizace v očích většiny by si mohly klást vyšší mety než doposud. Mají prostor pracovat na strategiích, které by následně i městům pomohly s plánováním a promýšlením koncepce **klimaticky spravedlivých měst** tím, že se sami vrhnou do transformačního procesu směrem k **nízkouhlíkovosti**. Nejen čtenáři je v jejich snahách jistě podpoří.

ZAJÍCOVÁ, Markéta. Nízkouhlíková knihovna nemusí být utopií, stačí se rozhodnout. *Impulsy: Inspirace, náměty a trendy dětského čtenářství* [online]. 2020, roč. 6, č. 5 [cit. 2020-12-11].

Dostupný z WWW: impulsy.kjm.cz/impulsy-clanek/nizkouhlikova-knihovna-nemusi-byt-utopii-staci-se-rozhodnout.

ISSN 2336-727X.